

Regionální specifika nezaměstnanosti

Text vznikl v rámci série krátkých analýz navazujících na výstupy *Mapy nezaměstnanosti*, dvou výzkumných zpráv *Kvantitativní analýza vývoje nezaměstnanosti v letech 2008–2018* a *Zkušenosti dlouhodobě nezaměstnaných a příčiny jejich postavení na trhu práce zachycující nezaměstnanost a sociální situaci v Česku*.

Základní body srovnání, s nimiž pracujeme, jsou roky **2008** (nejnižší nezaměstnanost před krizí), **2014** (nejvyšší nezaměstnanost) a **2018** (současná situace, nejnižší nezaměstnanost).

V posledním desetiletí klesají rozdíly v nezaměstnanosti a v míře sociálního znevýhodnění mezi jednotlivými kraji, zatímco odlišnosti mezi obcemi a regiony v jednotlivých krajích rostou.

V určitých obcích a na území obcí s pověřeným obecním úřadem se přitom sociální a ekonomické znevýhodnění kumulují – tam, kde je vyšší míra nezaměstnanosti, je častěji také vyšší míra chudoby, více exekucí a větší odliv trvale hlášených obyvatel.

Nastavení státních politik je tedy potřeba vhodně zaměřit na různé územně-správní jednotky, včetně úrovně jednotlivých obcí a území obcí s pověřeným obecním úřadem.

Ačkoli se rozdíly v nezaměstnanosti mezi jednotlivými kraji snižují, v rámci krajů nadále existují výrazné rozdíly mezi obcemi a regiony.

Od vypuknutí krize v roce 2008 se podíl nezaměstnaných osob v krajích tradičně nejvíce zasažených nezaměstnaností (Ústecký, Moravskoslezský) postupně snižuje na úroveň krajů, které s nezaměstnaností větší potíže neměly – například Hl. m. Praha nebo Jihočeský kraj (viz Tabulka 1).

Značné rozdíly v nezaměstnanosti ovšem nalzáme při srovnání různých obcí (resp. území v působnosti obcí s pověřeným obecním úřadem – POÚ) v rámci jednoho kraje. Z hlediska prostorového rozložení jsou rozdíly mezi jednotlivými POÚ v rámci krajů spíše postupné než výrazné: POÚ s regionálně nadprůměrným podílem nezaměstnaných obvykle sousedí s územím s podílem průměrným, které pak dále navazuje na POÚ s nízkým podílem nezaměstnaných (Mapa 1). Téměř ve všech krajích však existuje POÚ, v němž podíl nezaměstnaných výrazně převyšuje krajský průměr (Mapa 1).

Největší regionální rozdíly lze nalézt v Moravskoslezském, Olomouckém a Ústeckém kraji. V Olomouckém kraji přesahuje v některých obcích nezaměstnanost 7–8 % (POÚ Hanušovice, POÚ Javorník), zatímco v dalších částech nedosahuje ani 2 % (POÚ Litovel). V Moravskoslezském kraji dosahuje v některých obcích téměř 10 % (POÚ Osoblaha, POÚ Karviná), zatímco jinde je pod hranicí 3 % (POÚ Třinec). V Ústeckém kraji je v rámci POÚ Litvínov, Most, Žatec a Jirkov podíl nezaměstnaných (zhruba 6 %) téměř dvakrát vyšší než v POÚ Bílina, Duchcov nebo Teplice.

V Libereckém kraji je specifické POÚ Nové Město pod Smrkem, kde je podíl nezaměstnaných 6,3 %, zatímco například v POÚ Vrchlabí činí podíl jen 1,5 %. V Královéhradeckém kraji je v POÚ Broumov podíl nezaměstnaných 6,6 %, za-

tímco například v POÚ Hradec Králové je to 2,9 %. Obdobně v Jihomoravském kraji mají POÚ Vranov nad Dyjí a POÚ Hrušovany nad Jevišovkou podíl nezaměstnaných shodně 6,2 %, avšak POÚ Ivančice pouze 2,3 %. I v Karlovarském kraji se setkáváme s výrazným rozdílem mezi podíly nezaměstnaných, v tomto případě mezi POÚ Chodov s 6,1 % a POÚ Karlovy Vary s 2,9 %.

Zatímco v nezaměstnanosti dochází k nivelizaci rozdílů mezi kraji, v případě výplaty příspěvku na živobytí rozdíly mezi kraji přetrvávají (viz Factsheet IV, graf 2).

Sociální a ekonomická znevýhodnění (nezaměstnanost, chudoba, exekuce, odliv obyvatel) se výrazněji koncentrují v určitých obcích a na území obcí s pověřeným obecním úřadem, spíše než ve větších územních celcích, jako jsou kraje.

Na území obcí s pověřeným obecním úřadem (POÚ), kde je nadprůměrně vysoký podíl nezaměstnaných (Mapa 1), je také velmi často nadprůměrně více osob, které pobírají příspěvek na živobytí (Mapa 2). Jedná se například o POÚ Osoblaha, Hanušovice, Karviná, Javorník nebo Most a další, viz Tabulka 2 a Tabulka 3.

Pro obce s nejvyšší nezaměstnaností a nejvyšším podílem osob pobírajících příspěvek na živobytí je také typický nadprůměrný počet osob v exekuci (Mapa 3, Tabulka 2 a Tabulka 3).

Vyšší podíly nezaměstnaných osob a osob pobírajících příspěvek na živobytí se v řadě POÚ dále pojí s vyšší mírou odlivu (trvale hlášených) obyvatel (Mapa 4). Nejvýrazněji

se kombinace těchto jevů projevuje na území POÚ Karviná, Havířov, Litvínov a Javorník. Mezi další POÚ, které zaznamenaly mezi lety 2008 a 2018 úbytek více než desetiny trvale hlášených obyvatel a mají zároveň nadprůměrný podíl nezaměstnaných a vyšší míru chudoby, patří POÚ Vrbno pod Pradědem, Vejprty a Moravský Beroun.

Přestože v období ekonomického růstu řada dlouhodobě nezaměstnaných získala zaměstnání, v oblastech s koncentrací ekonomických a sociálních znevýhodnění je i nadále mnoho lidí, kteří při vstupu na trh práce čelí vícečetným znevýhodněním.

Podíl uchazečů o zaměstnání na celkovém počtu obyvatel v produktivním věku se mezi lety 2014 a 2018 snížil zhruba o polovinu ze 7,5 % na 3,2 %, tedy o 4,3 procentní body. Obce, v nichž se kumulují sociální a ekonomická znevýhodnění, zaznamenaly pokles z průměrných 13,8 % na 6,7 %, tedy také zhruba o polovinu a celkem o 7,1 procentních bodů. To ukazuje, že dané regiony v období ekonomického růstu rychle doháněly průměr a řadě lidí v nich žijících se zlepšila životní situace díky zisku zaměstnání. Nicméně stejně rychle se tyto oblasti mohou celorepublikovému průměru opět vzdálit v době recese.

Zároveň zde mnozí lidé stále čelí vícečetným bariérám na trhu práce, které jsou navíc podmínkami v daných regionech ještě zvýrazněny. Platí to zejména pro osoby se základním a nižším vzděláním (Mapa 5), mladistvé ve věku 15–19 let (Mapa 6) a ženy (Mapa 7).

Ekonomicky a sociálně znevýhodněné obce se nacházejí v oblastech, které Ministerstvo pro místní rozvoj (MMR) vymezuje ve své připravované Strategii regionálního rozvoje ČR 2021+ jako hospodářsky a sociálně ohrožená území.

Tyto obce mají v řadě případů (ale ne vždy) na svém území lokality uvedené v Mapě sociálně vyloučených lokalit. V této souvislosti někteří autoři mluví o tzv. dvojí marginalizaci, čímž poukazují na to, jak lokální kontext umocňuje procesy sociálního vyloučení. Nicméně je třeba zdůraznit, že problémy nezaměstnanosti nebo exekucí se netýkají pouze obyvatel vyloučených lokalit (viz např. SPOT 2013).

Nezaměstnaností jsou ohroženi i lidé žijící v ekonomických centrech. Pro starší osoby a osoby s nízkým vzděláním a kvalifikací je v některých místech situace horší než v roce 2008.

Nezaměstnanost osob se základním a nižším vzděláním je problémem nejen v obcích s koncentrovanými sociálními a ekonomickými znevýhodněními, ale i v některých průmyslových a ekonomických centrech. V roce 2018 byla nezaměstnanost nízkokvalifikovaných obyvatel ve srovnání s rokem 2008 vyšší například v POÚ Praha, Liberec, Hradec Králové a Brno, ale například i v POÚ Slaný a Neratovice (Mapa 8).

V okolí ekonomických a administrativních center dochází rovněž k nárůstu podílu starších nezaměstnaných (Mapa 9). Při srovnání nezaměstnanosti v roce 2008 a 2018 je patrný nárůst například v POÚ Benátky nad Jizerou, Kladno, Unhošť, Černošice, Zliv, Týnec nad Labem, Nové Město na Moravě, Brno a Pohořelice. I když se nezaměstnanost ve věkové skupině 50+ v celé České republice v posledních letech snížila, zůstává tato kategorie obyvatel na trhu práce nadále mimořádně ohrožená.

Vyšší nezaměstnanost osob se základním a nižším vzděláním v průmyslových a ekonomických centrech může být ovlivněna charakterem nově vznikajících pracovních míst nebo i tím, že nabízená práce je fyzicky náročná, často na více směn nebo klade na uchazeče další požadavky, jako je dobrý zdravotní stav, bezúhonnost či řidičské oprávnění.

Nezaměstnanost u osob starších 50 let může také souviset se zvyšováním věku odchodu do důchodu po důchodové reformě z roku 2011.

Některé starší výzkumy také poukazují na to, že lidé v předdůchodovém věku jsou v případě ztráty zaměstnání v horší pozici pro hledání nové práce než jiné skupiny, a to i tehdy, mají-li vyšší vzdělání.

Zároveň je třeba mít na paměti, že věk nebo (nízké) vzdělání se mohou u lidí, kteří zůstávají v evidenci nezaměstnaných, násobit s dalšími problémy (viz Factsheet VIII).

V Praze je oproti jiným krajům podle posledního sčítání osob bez domova nejvíce osob bez střechy nad hlavou na 1 000 obyvatel (1,64), přitom obecně je nejčastější věk osob bez střechy nad hlavou ve věku 40 až 65 let – průměrný věk osob spících "venku" a v noclehárnách je podle studie 47 let.

DOPORUČENÍ

► Shromažďovat, vyhodnocovat a zpřístupňovat data osvětlující kontext lokální koncentrace sociálních a ekonomických znevýhodnění.

Data o životních nákladech, mzdách, nabídce pracovních míst nebo příjmech domácností v současnosti nejsou dostupná na nižší než krajské úrovni. Tato data jsou nezbytná jak pro analýzu příčin vzniku a trvání ekonomického a sociálního ohrožení v některých obcích, tak i pro plánování příslušných politik ke zlepšení situace v nich.

► Zacílit nástroje politiky zaměstnanosti tak, aby zohledňovaly místní specifika na úrovni obcí, resp. území obcí s pověřeným obecním úřadem (POÚ).

Při vytváření politik zaměstnanosti je zásadní věnovat větší pozornost sociálním a ekonomickým rozdílům mezi jednotlivými obcemi s rozšířenou působností či pověřeným obecním úřadem v rámci krajů. Zaměstnanostní politiky by měly zvlášť cílit na obce s rozšířenou působností, resp. obce s POÚ, které čelí dlouhodobým problémům s nezaměstnaností.

Vytvořit nástroje pro finanční a metodickou podporu lokální ekonomiky znevýhodněných regionů zacílené především na lokální služby, údržbu krajiny a ekonomickou aktivitu obcí.

Podporovat (finančně a metodicky) obce při vytváření tréninkových pracovních míst a dlouhodobě podporovaných pracovních míst pro osoby se ztíženým přístupem na trh práce s návazností na poskytování sociální práce.

Zajistit dopravní dostupnost regionálních ekonomických center pro obyvatele všech znevýhodněných obcí a POÚ v návaznosti na potřeby zaměstnavatelů.

► Vytvořit právní a finanční rámec pro užší spolupráci mezi obcemi (zejména jejich sociálními pracovníky) a poskytovateli sociálních služeb s cílem umožnit komplexní řešení lokálních problémů zaměstnanosti.

Je důležité, aby role obcí nebyla omezena jen na tvorbu pracovních míst, ale aby byly **využity zvýšeny kapacity** obcí jak pro intenzivní výkon sociální práce, tak pro koordinaci a využití místních sociálních služeb k řešení často **komplexních problémů** nezaměstnaných. V tomto je dobré navázat na **zkušenosti obcí**, které rozvíjejí

komplexní podporu ve spojení se zaměstnáváním osob ve veřejně prospěšných pracích.

Při plánování sítě sociálních služeb je do něj nutné zapojit obce a POÚ, poskytnout jim metodickou podporu a vymezit činnosti a kapacity lokálně adekvátních sociálních služeb pro konkrétní (znevýhodněná) území.

► Nabídnout obcím s nadprůměrnou koncentrací osob ohrožených nezaměstnaností a dalšími problémy adekvátní finanční a metodickou podporu.

Komplexní charakter problémů, se kterými se **dnes nezaměstnaní potýkají**, klade větší nároky na obce v oblasti výkonu jejich vlastní a přenesené státní působnosti. Zejména obce, kde paralelně dochází k odlivu obyvatel, se mohou potýkat s nedostatkem financí pro řešení sociálních a ekonomických problémů.

Systémová (tedy nikoliv dotačně podmíněná) opatření by měla zahrnovat:

- Posílení financování sociální práce v obcích, v nichž žije nadprůměrný počet osob ohrožených sociálním vyloučením, formou zvýšení příspěvku na výkon státní správy.
- Reformu financování orgánů SPOD, která lépe zohlední specifika regionu, a to až na úroveň obcí.
- Zajištění koordinace spolupráce mezi sociálními pracovníky obcí, pracovníky hmotné nouze ÚP a poradenskými pracovníky sekce zaměstnanosti ÚP.
- Zvýšení finančního ohodnocení zaměstnanců příslušných úřadů práce a posílení jejich metodické podpory (supervize aj.).

Dotační programy by měly být revidovány následovně:

- Státní dotace na sociální služby budou respektovat lokální a regionální (na úrovni POÚ) parametry cílových skupin (velikost, míra a charakter znevýhodnění) – kapacity služeb budou lokálně vymezeny a výkon sociálních služeb v ohrožených lokalitách bude finančně bonifikován.
- Na znevýhodněných územích budou ve zvýšené míře podporovány komunitní aktivity, komunitní poskytování sociálních služeb a preventivní programy.
- Dotace na regionální rozvoj budou zacíleny na přesně vymezená území (POÚ).

TABULKY

Tabulka 1: Celková nezaměstnanost v letech 2008, 2014 a 2018 za jednotlivé kraje

Kraj	2008	2014	2018
Hlavní město Praha	1,9 %	5,2 %	2,3 %
Středočeský kraj	3,3 %	6,4 %	2,8 %
Jihočeský kraj	3,4 %	6,2 %	2,5 %
Plzeňský kraj	3,7 %	5,7 %	2,3 %
Karlovarský kraj	5,6 %	8,4 %	3,1 %
Ústecký kraj	7,2 %	10,9 %	5,1 %
Liberecký kraj	4,9 %	8,0 %	3,5 %
Královéhradecký kraj	3,4 %	6,4 %	2,5 %
Pardubický kraj	4,2 %	6,3 %	2,2 %
Kraj Vysočina	4,4 %	7,1 %	3,1 %
Jihomoravský kraj	5,0 %	8,2 %	4,1 %
Olomoucký kraj	4,7 %	8,9 %	3,5 %
Zlínský kraj	4,5 %	7,4 %	2,9 %
Moravskoslezský kraj	6,3 %	10,0 %	5,0 %

Zdroj dat: Průměrné počty uchazečů za srpen a prosinec (OKpráce) vydělené populací v daném kraji ve věku 15–64 let (Český statistický úřad)

Tabulka 2: Kumulace znevýhodnění – obce s pověřeným obecním úřadem (nad 50 000 obyvatel)

Území obce s pověřeným obecním úřadem	Podíl uchazečů o zaměstnání	Podíl příjemců příspěvku na živobytí	Změna v počtu trvale hlášených obyvatel 2008–2018	Podíl osob v exekuci (2017)	Počet obyvatel
Karviná	8,81 %	7,63 %	-13,10 %	12,10 %	64 316
Most	6,73 %	6,81 %	-2,11 %	18,33 %	74 835
Havířov	7,59 %	5,87 %	-11,28 %	12,04 %	87 096
Ostrava	5,98 %	6,01 %	-4,83 %	11,62 %	313 976
Ústí nad Labem	5,84 %	4,95 %	-1,63 %	18,94 %	111 474
Chomutov	5,72 %	4,93 %	1,02 %	17,90 %	58 721
Děčín	4,91 %	3,79 %	-4,89 %	13,75 %	60 602
Znojmo	5,95 %	2,57 %	1,12 %	7,46 %	75 189
Přerov	5,00 %	2,95 %	-4,75 %	9,59 %	68 543
Hodonín	5,81 %	1,91 %	-1,27 %	7,49 %	60 809

Zdroj dat: OKpráce, OKnouze, Český statistický úřad; zpracování vlastní, barevně jsou vyznačeny hodnoty, s nimiž se dané POÚ řadí mezi 15 POÚ s nejvyšší, resp. nejnižší hodnotou daného ukazatele

Tabulka 3: Kumulace znevýhodnění – obce s pověřeným obecním úřadem (pod 50 000 obyvatel)

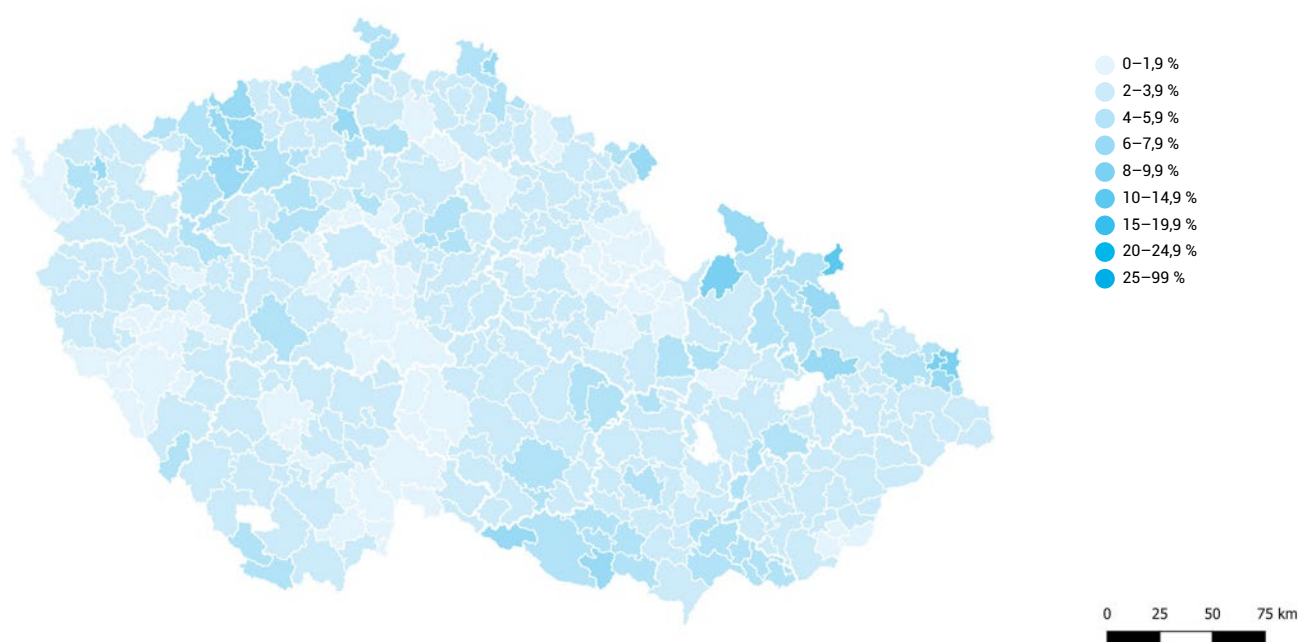
Území obce s pověřeným obecním úřadem	Podíl uchazečů o zaměstnání	Podíl příjemců příspěvku na živobytí	Změna trvale hlášených obyvatel 2008–2018	Podíl osob v exekuci	Počet obyvatel
Osoblaha	10,12 %	15,07 %	-6,02 %	18,07 %	2 858
Hanušovice	8,40 %	9,06 %	-9,62 %	9,74 %	7 256
Javorník	7,21 %	7,73 %	-7,48 %	12,67 %	11 669
Orlová	8,05 %	4,95 %	-9,44 %	13,42 %	37 255
Postoloprty	6,50 %	6,08 %	-7,35 %	21,31 %	5 231
Vítkov	6,78 %	5,62 %	-5,27 %	10,21 %	13 330
Litvínov	6,27 %	6,08 %	-8,90 %	16,96 %	37 214
Chodov	6,07 %	6,17 %	-5,44 %	20,79 %	17 745
Nové Město pod Smrkem	6,27 %	5,48 %	-5,81 %	26,15 %	4 753
Kojetín	5,92 %	5,64 %	-3,25 %	10,43 %	12 074

Zdroj dat: OKpráce, OKnouze, Český statistický úřad; zpracování vlastní; barevně jsou vyznačeny hodnoty, s nimiž se dané POÚ řadí mezi 15 POÚ s nejvyšší, resp. nejnižší hodnotou daného ukazatele

MAPY

Mapa 1: Celková nezaměstnanost (2018)

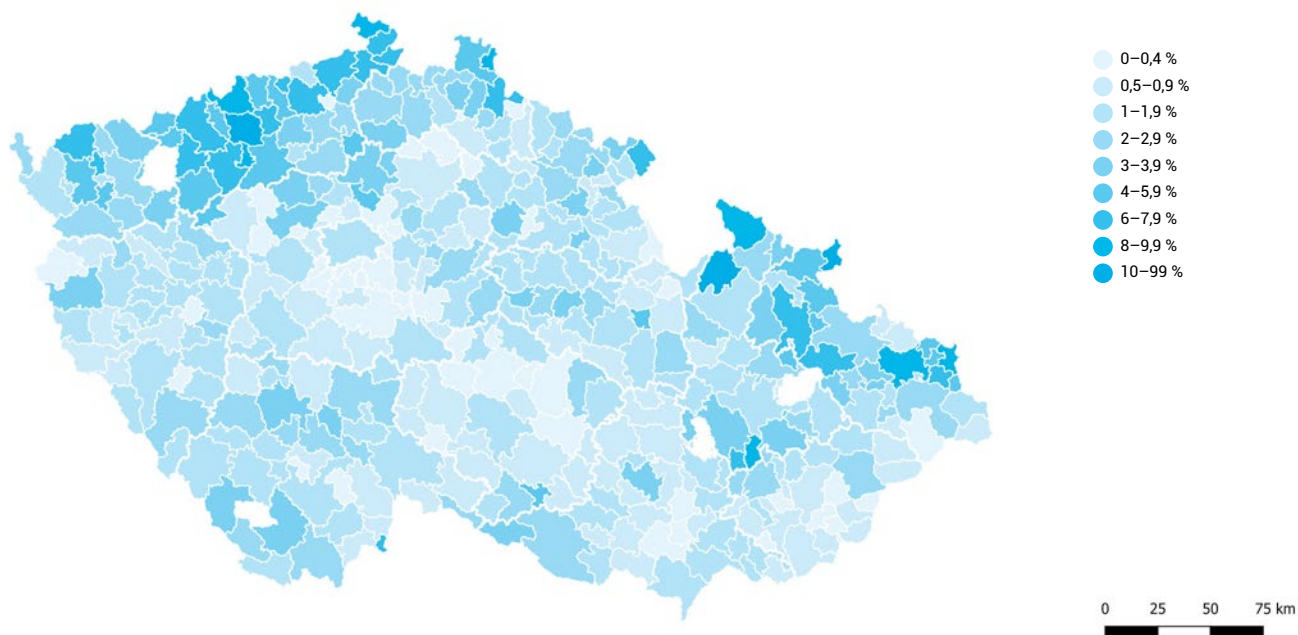
Podíl nezaměstnaných na celkové populaci ve věku 15–64 let na daném území; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: OKsystém (MPSV), Český statistický úřad; zpracování vlastní

Mapa 2: Podíl osob pobírajících příspěvek na živobytí 2018

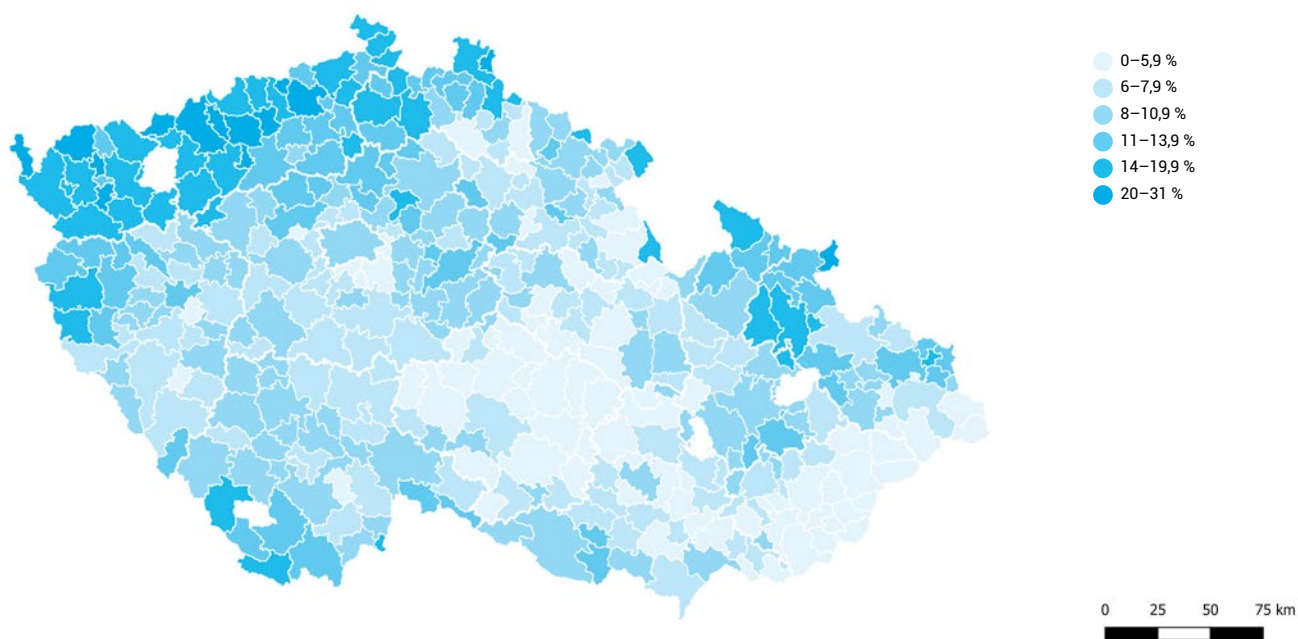
Podíl osob pobírající příspěvek na živobytí; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: OKnouze (MPSV), Český statistický úřad; zpracování vlastní

Mapa 3: Podíl osob v exekuci (2017)

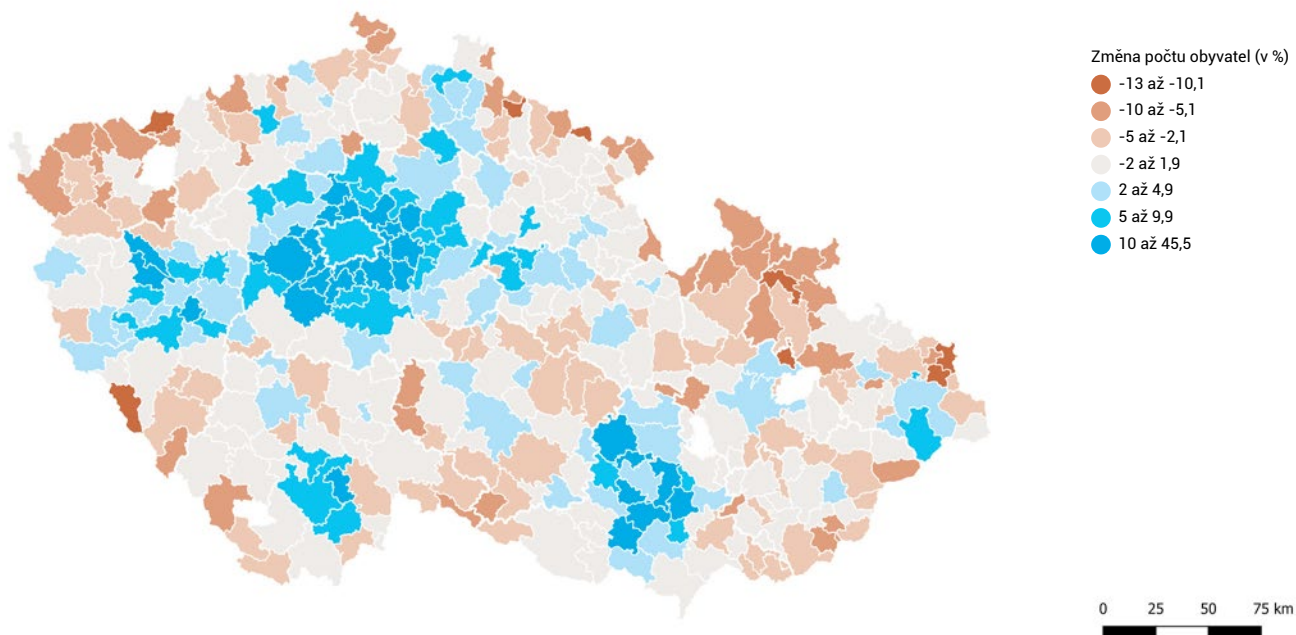
Podíl osob v exekuci; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: <http://mapaexekuci.cz> - Exekutorská komora ČR; zpracování vlastní

Mapa 4: Vývoj počtu obyvatel na daném území mezi lety 2008 a 2018

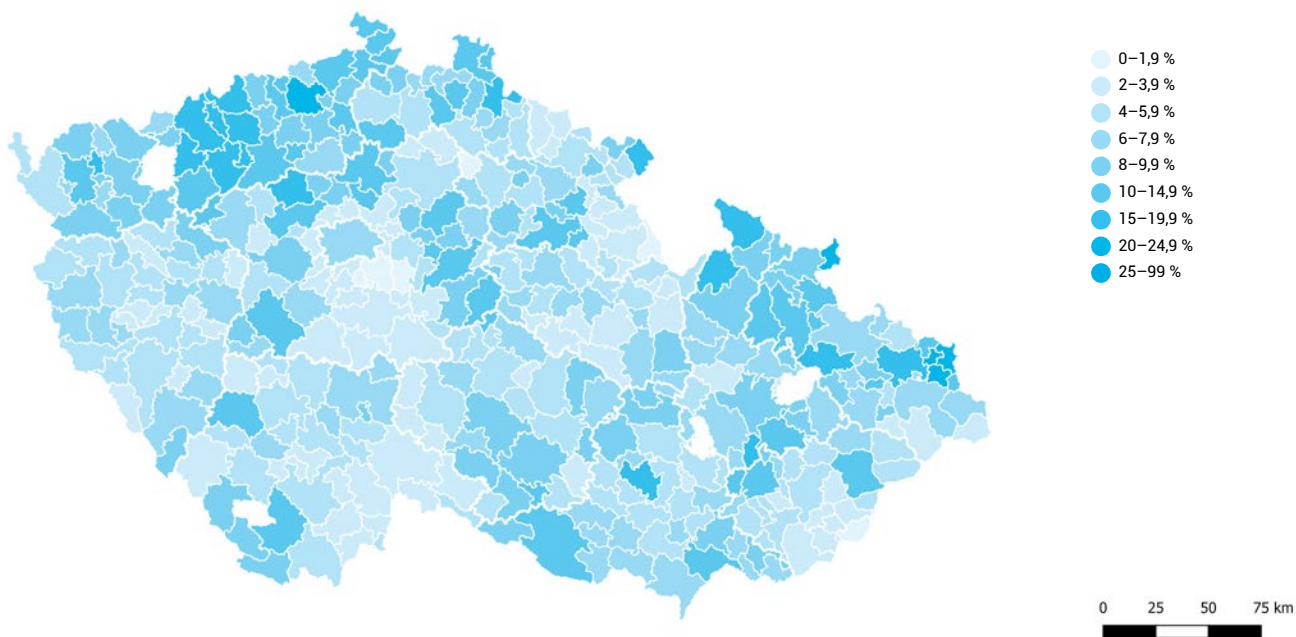
Rozdíl v počtu osob hlášených k trvalému pobytu; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: Český statistický úřad (ČSÚ); zpracování vlastní

Mapa 5: Podíl nezaměstnaných osob se základním a nižším vzděláním (2018)

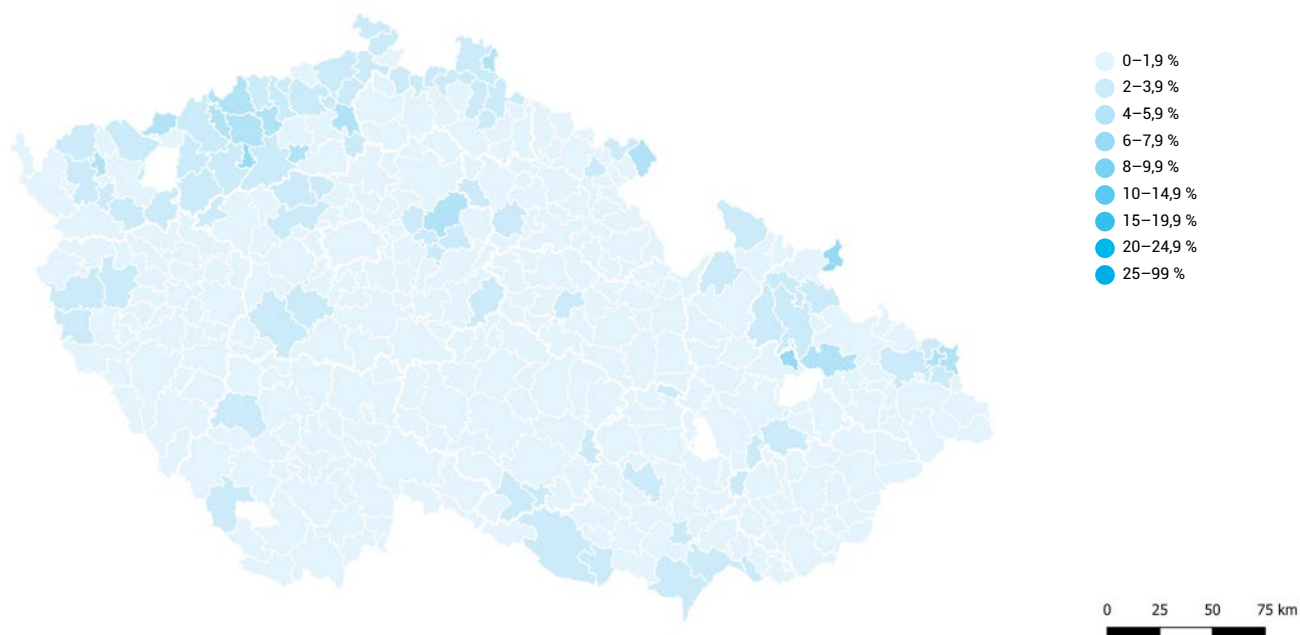
Podíl uchazečů o zaměstnání se základním a nižším vzděláním na celkovém počtu obyvatel se základním a nižším vzděláním na daném území; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: OKsystém (MPSV), Český statistický úřad; zpracování vlastní

Mapa 6: Podíl nezaměstnaných mladistvých ve věku 15 až 19 let (2018)

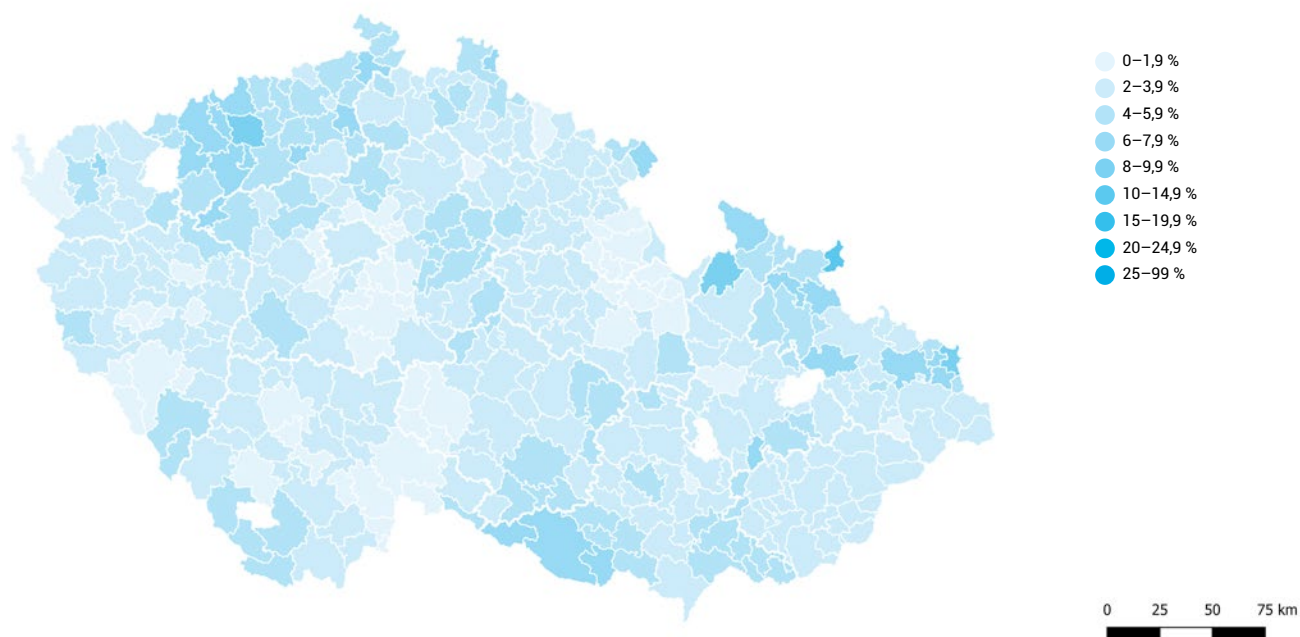
Podíl uchazečů o zaměstnání ve věku 15 až 19 let na celkovém počtu osob ve věku 15–19 let na daném území; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: OKsystém (MPSV), Český statistický úřad; zpracování vlastní

Mapa 7: Nezaměstnanost žen (2018)

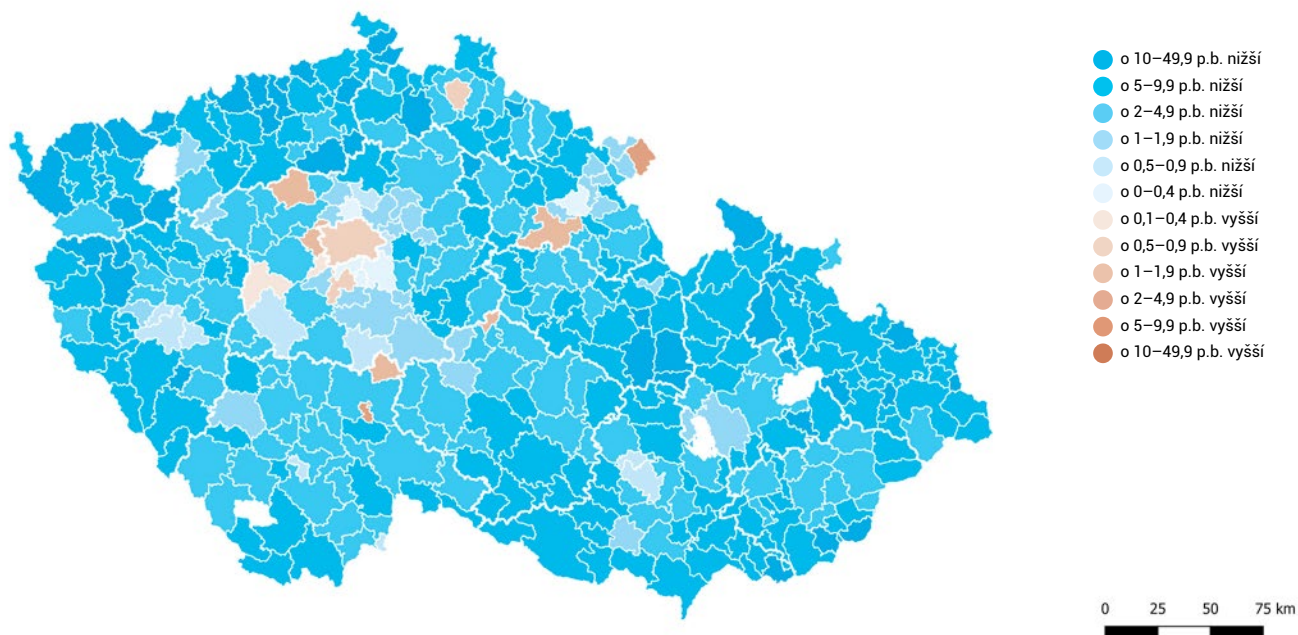
Podíl nezaměstnaných žen na celkové populaci žen ve věku 15–64 let na daném území; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: OKsystém (MPSV), Český statistický úřad; zpracování vlastní

Mapa 8: Vývoj podílu nezaměstnaných se základním a nižším vzděláním mezi lety 2008 a 2018

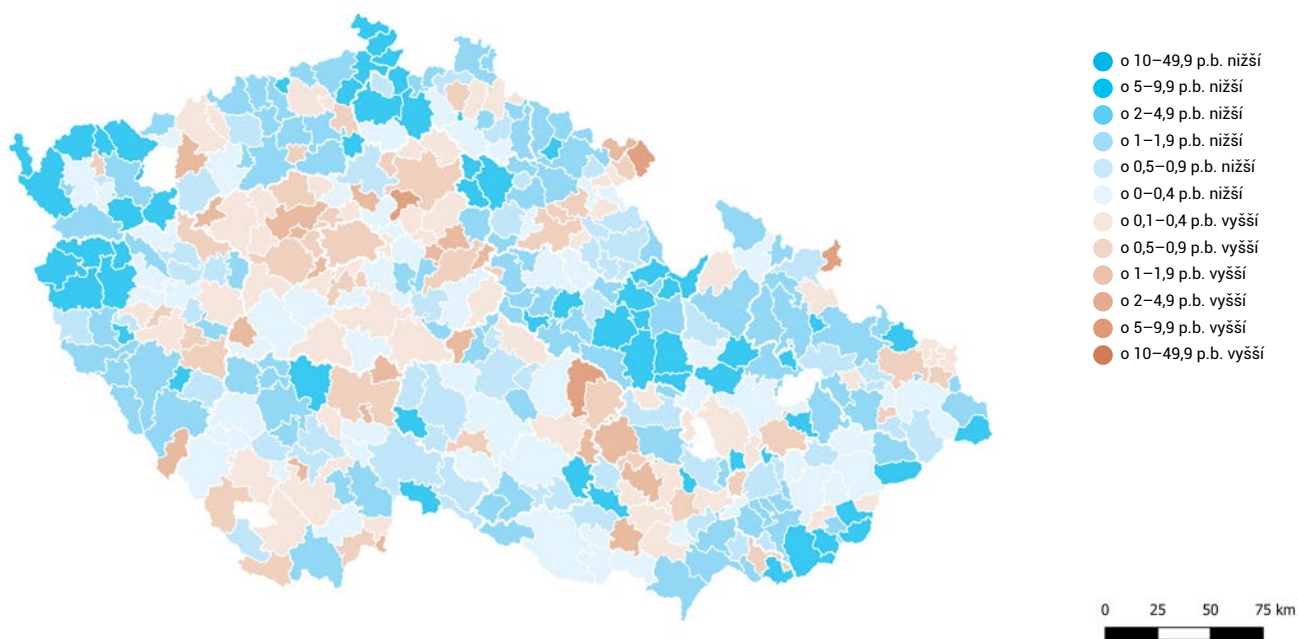
Rozdíl uváděn v procentních bodech; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: OKsystém (MPSV), Český statistický úřad; zpracování vlastní

Mapa 9: Vývoj podílu nezaměstnaných osob ve věku 50 a více let v letech 2008 a 2018

Rozdíl uváděn v procentních bodech; územní jednotka: pověřené obecní úřady

Zdroj dat: OKsystém (MPSV), Český statistický úřad; zpracování vlastní

Analýza vychází z dat poskytnutých Ministerstvem práce a sociálních věcí, dat ze systému OKpráce a OKnouze, dat Českého statistického úřadu a dat z Mapy exekucí, dále z hloubkových rozhovorů s experty v oblasti zaměstnanosti a s nezaměstnanými.

Text vznikl v rámci projektu **Dobrá práce v obci: Možnosti pracovní integrace osob ohrožených sociálním vyloučením na úrovni obce** s registračním číslem CZ.03. 3. X/0.0/0.0/15_124/0006493 v rámci Operačního programu Zaměstnanost. Projekt je spolufinancován Evropskou unií. Nositelem projektu je Nová škola, o. p. s., která je také jeho hlavním koordinátorem. Projekt realizuje spolu s Centrem pro společenské otázky – SPOT, z. s. (obsahový garant projektu) a Multikulturním centrem Praha, z. s. (garant veřejných akcí projektu).

© Autoři textu: Lucie Trlifajová, Tomáš Hoření Samec, Filip Pospíšil. Zpracování map a datových podkladů: Barbora Chrudimská a Michaela Kudrnáčová. Děkujeme Romanovi Matouškovi, Mashe Volynsky a Adamovi Gajdošovi za cenné stylistické a obsahové připomínky, Lukášovi Wichovi za jazykové korektury a Elišce Beránkové za grafické zpracování.
Centrum pro společenské otázky – SPOT z. s., Praha, listopad 2019